

Gáborjáni Szabó Botond, Kazay Sámuel és a Debreceni Kollégium, Egy könyvgyűjtő patikus élete és gyűjteménynek sorsa – fejezet a historia litteraria magyarországi történetéből, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2014, [498] p. (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadványai, 1)

A Debreceni Református Kollégium alapításának 475. évfordulója alkalmából több új sorozatot is útjára indítottak a Tiszántúli Egyházkerületben. A *Kiadványok a Debreceni Református Kollégium fennállásának 475. évfordulója tiszteletére* című sorozat első köteteként látott napvilágot Szabadi István szerkesztésében a kollégium diáknévsora, amely nemcsak átdolgozása Thury Etele adattárának, hanem kibővítése is, hiszen – többek között – a korabeli anyakönyvi megjegyzéseket is tartalmazza. (*Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában*, Szerk. Szabadi István, 1–2. köt., Debrecen, 2013. Vö.: THURY Etele, *Iskolatörténeti adattár*, Pápa, 1908, 2. köt., 96–466.)

A Kollégium falai közt zajló intenzív kutatómunkát nagyon jól mutatja, hogy 2014-ben az alapításhoz kapcsolódva újabb sorozatot adtak közre, amely *A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadványai* címet viseli. Az első kötet Gáborjáni Szabó Botond munkája, amelyben a szerző monografikusan dolgozza föl Kazay Sámuel debreceni gyógyszerész életét. Gáborjáni Szabó Botond (Bálint Ágnessel együtt) egyben a sorozat szerkesztője is, ezért a szerkesztők korábbi publikációit ismerve, feltételezhetjük, hogy további művelődéstörténeti, illetve olvasmánytörténeti kötetek fognak még megjelenni.

Kazay neve nem ismeretlen a 18. századi Magyarország irodalomtörténetével foglalkozók előtt, hiszen könyvgyűjtői tevékenysége miatt sokan foglalkoztak munkásságával. Gáborjáni Szabó Botond könyvének megjelenéséig Szelestei Nagy László tanulmánya mutatta be legérzékenyebben Kazay művelődéstörténeti jelentőségét. (SZELESTEI NAGY László, *A Collectio Kazzaiana*, OSZK Évkönyve, 1976/77, 417–442.) Ez a debreceni patikus nagyon hosz-

szú életet élt, mert 1711-ben született, és 86 éves korában, 1797-ben távozott az élők sorából, de személye nem hosszú életűtá, hanem a főúri gyűjteményekkel vetekedő különleges könyvtára miatt érdekes. Annak ellenére, hogy hazánkban évtizedek óta zajlik a kora újkori könyvtárak rekonstrukciója, a 18. század második felének feldolgozottsága igen hiányos. Ez nem véletlen, hiszen a források számának jelentős növekedése nem teszi lehetővé, hogy az 1750 utáni olvasmányműveltséget ugyanazokkal a módszerekkel kutassák, mint az 1750 előttiakat. Egy-egy személy vagy intézmény könyvtárának monografikus feldolgozása viszont lehetővé teszi, hogy átfogóbb képet alkothassunk a felvilágosodás könyvkultúrájáról. Éppen ezért volt szerencsés választás Kazay Sámuel személye, mert rajta keresztül nemcsak Debrecen értelmiségi életébe, hanem a Kárpát-medence tudós társadalmának kapcsolatrendszerébe is betekinthetünk.

Kazay azon kevés hazai 18. századi bibliofilek egyike, akik egyszerre voltak kiművelt emberfők és tudatos műgyűjtők. Csak néhány magyar könyvgyűjtőről mondhatjuk el, hogy életük főművének tekintették könyvtáruk összeállítását, de Kazayra ez az állítás mindenképp igaz. Sajnos ebbe a tevékenységébe anyagilag teljesen belerokkant, ezért még életében megtapasztalta, milyen érzés féltve őrzött kincseinek elvesztése. (Noha bizonyos kötetekhez még halálos ágyán is ragaszkodott.)

Gáborjáni Szabó Botond feldolgozása több szempontból is újszerű, és igen értékes információkkal szolgál. Fontos ezek közül kiemelnünk Kazay felekezeti nyitottságának szakszerű elemzését, amely nemcsak könyvgyűjteményére terjed ki, hanem bemutatja a vallásszabadságát féltve őrző Debrecen vezetőinek küzdelmeit, amelyben gyógyszerészünk néha kétése hintapolitikát folytatott. Nem véletlen, hogy néhány vezető református értelmiségi neheztelt rá, miközben Weszprémi Istvánnal és Sinai Miklóssal olyan mély barátságot ápolt, amely könyveiknek közös használatát is lehetővé tette számukra. Mindenképpen érdemes felhívni arra is a figyelmet, hogy Kazay levelezése nem maradt fenn, mégis sikerült kapcsolatrendszerének részleges rekonstrukciója, amelynek során

megismerhetjük a hazai és külföldi könyvkereskedelmi központokkal ápolts kapcsolattartás szerét: ez annyira sikeres volt, hogy Kazay Pekingből is be tudott szerezni egy tekercset. Művelődéstörténeti szenzációnak tekinthető, hogy a debreceni Nagykönyvtárban előkerültek Kazay saját kezével készített rajzai, amelyek leginkább dunántúli római régészeti leleteket ábrázolnak. A kötetben több színes képen találkozhatunk ezekkel a munkákkal, de régészeti hasznosításai további kutatásokat igényelnek. A könyvben sehol sincs arra utalás, hogy digitalizálták-e már ezeket a rajzokat, de a Nagykönyvtár munkatársaitól tudom, hogy ezek hamarosan elérhetőek lesznek a könyvtár elektronikus gyűjteményében. Úgy vélem, érdemes még arra is felhívni a figyelmet, hogy a kora újkori debreceni olvasási szokásokat Gáborjáni Szabó Botond megpróbálja elhelyezni a 19. században élt cívisek írni-olvasni tudásának arányához mérve. Gondolatmenete mindenképp figyelemre méltó, bár megállapításai nem tekinthetőek még végérvényesnek, hiszen alap kutatások hiányoznak még a téma hiteles megismeréséhez.

Kazay igen sok nyelven írt és olvasott, ezért nem meglepő, hogy a középkori latin és német nyelvű kódexeken kívül, héber, görög és arab nyelvű munkákat is beszerezett. Első hallásra viszont furcsának tűnhet, hogy magyar nyelvű művek (szakirodalom és szépirodalom egyaránt) alig találhatóak meg könyvtárában, de ez nem annyira egyedül a korban, hiszen könyvgyűjtői tevékenységét a magyar nemzeti- és irodalmi öntudat megjelenése előtt befejezte.

Ez a monográfia nemcsak azért hasznos, mert alapos forráskutatásra épít, hanem azért is, mert közreadja Kazay Sámuel rekonstruált könyvtárának jegyzékét. A mintegy 2203 tételből álló lista igen impozáns, amelynek feldolgozása sok pozitívumot és néhány negatívumot is tartalmaz. A szerző arra vállalkozott, hogy több korabeli könyvjegyzéket egyetlen egy listává gyűr össze, és a jegyzékekben található címleírásokat kiegészíti modern névalakokkal, valamint megadja a ma is elérhető kötetek raktári jelzeteit is. Láthatóan autopszián alapult a munkája, hiszen csak olyan tételeknél tünteti

fel a raktári jelzeteiket, amelyekről egyértelműen bebizonyíthatóak, hogy egykor Kazay tulajdonában voltak. Mivel a könyvjegyzékek bibliográfiai egységeit szoros ábécérendbe rendezte, felburokolt az eredeti katalógusok sorrendje, viszont egységes egészként látjuk az egykori könyvtár felépítését.

Valószínűleg terjedelmi okokból nem készült a kötethez külön névmutató, amely a rekonstruált könyvtár esetében fölösleges is lenne, hiszen ábécében szerepelnek az egyes tételek, viszont a könyv szöveges részében szereplő neveket nem tudjuk így visszakeresni. (Szabadi István fentebb említett adattára tartalmaz névmutatót, de annyira sok azonos névalak szerepel a kötetben, hogy nehezen áttekinthető a könyv.) Gondolom, Gáborjáni Szabó Botond munkája előbb-utóbb elérhető lesz elektronikus formában is, amelyben a szabadszöveges keresés használatával teljesen feleslegessé válik külön névmutató használata. Kicsit zavarónak tartom azt is, hogy csak a felhasznált szakirodalomról készült bibliográfia, a levéltári és kéziratos forrásokat csak a lábjegyzetekben böngészve kereshetjük vissza, de valószínűleg ezt is orvosolni fogják az elektronikus változat keresési lehetőségei.

Könyveket gyakran használó emberként mindig örömmel tölt el, ha egy-egy művet tartós, kemény kötésben vehetek kézbe. Mivel Kazay munkásságát feldolgozó kötet kézikönyv jelleggel is bír, igen jó ötlet volt a könyvet keménynyelű kötésben forgalomba hozni, amely színvilágában a debreceni Nagykönyvtár olvasótermét juttatja az eszünkbe.

HEGYI ÁDÁM

Békés Enikő, Asztrológia, orvoslás és fizionómia Galeotto Marzio műveiben, (Humanizmus és reformáció, 35), Bp., Balassi Kiadó, 2014.

A Balassi Kiadó által kiadott Humanizmus és reformáció című sorozat legújabb, 35. kötete egy Galeotto Marzióról szóló monográfia, amelyben a szerző, Békés Enikő, Galeotto méltó irodalomtörténeti helyét kívánja visszaállítani a műveiben megnyilvánuló és az általa közvetí-